

Ettől az arctól azonban még rossz költő is lehetne. Igazi szépsége a költészete.

Németh László.

Szántó György: Mata Hari. (Regény, Athenaeum kiadás.) A könyv egyik zárójelenetében a kémkedés miatt kivégzett Mata Hari, a hírhedt jávai táncosnő holttestét repülőgépre teszik. Így akarta a halálraítélt. A repülőgépet, kormányát a végtelenre beigazítva, el is indítják halott utasával. A gép felrepül, útjában hullára éhes keselyűk támadják meg, de a légszavart széttepi őket s a gép száll, száll diadalmasan a misztikus kelet felé. Ebből a jelenetből levezethető a regény alapjellege, sőt még talán Szántó György írói természete is. Géptechnika és miszticizmus, ily képletszerűen elválasztott ellentétek regénye alapjai. Nyárspolgári csend és mondán zsivajgás, lövészárk-szenny és párisi szalon, kikötői lebujsban garázdálkodó részeg matrózok és síma szavakkal vívó vezérkari tiszték, cinizmus és ellágyulás, filmszerű szerkezet és az élet egészére célzó gondolat, kolportázs-stílus és világbölcselet — ezek azok az elemek, melyeknek állandó egymásrabuktatása adja össze a regényt. Ami valaha a multban vagy a jelenben a művészi hatás elérésében jó és drága lehetett, itt mind megtalálható. Maga e módszer ellen alig lehetne kifogást emelni, de az már nagyon kiábrándító, hogy a regény elolvasása után is csak ez a mindenható módszer marad meg egyedüli olvasmányélménynek. Szántó György nagyszerűen érti annak a módiát, hogy hogyan lehet a közpolgárt meghatni és elképesztetni. Két kezében tartja a már sokszor bevált irodalmi eszközöket, szinte fehér izzásig hevíti s egy hirtelen mozdulattal egymás mellé illeszti őket. Az eredmény: sisterség, hatalmas gőzfelhő s az erőszakos mozdulatot megörökítő formátlanlanság. Kitünően sikerült irodalmi

hamispénz a «Mata Hari», csillogása és vésete a nagy regény pénzverdésére vall, de a csengése lépten-nyomon hamis. Sokakat fog találni, akik elfogadják valódi gyanánt. *K. D.*

Heltai Jenő: Életke. Regény. (Athenaeum, Budapest. É. n.) Életkének angyali arca és két púpja van. Ez a púp rögtön a regény első mondatában úgy mered elénk, mint kietlen hegycsúcs, amely fárasztó útra vár bennünket a lélek keserű tájain. De ahogy egyre tovább jutunk a könyvben, hamarosan rájövünk, hogy a zord púp tragikus orma oldalt marad tőlünk, elkerüli az író s ha néha felé irányítja is figyelmünket, olyankor báránnyelű hők lebegik körül. Mintha az egész regény azért a bravúrért keletkezett volna, hogyan lehet egy vállalt problémát megoldás helyett: eltüntetni. Mikor a könyv vége felé azt olvassuk a regény egyik hősről: «mit tud Hovranec Fidé! egy tizenhétéves púpos fiatal lány lelkének ijesztő rejtelméről?» — szégyenkezve kell megállapítanunk, hogy ezek a rejtelmek a mi figyelmünket is elkerülték, bármily valószínűnek látszik is, hogy egy ilyen angyalarcú, okos, önérzetes, kétpúpú lány lelkében, mint amilyen Életke, ott rejtőzhetnek a meghasonlás, önmegvetés, világgűlölet vagy a máris lemondásba tört önbizalomhiány rémei.

Mindebből édes-keveset mutat a regény. Nem hallgat ugyan el bizonyos gyermekkori megpróbáltatásokat, de ezek mindig simán intéződnék el. Amint iskolába kerül a kislány, éptestű kegyetlen társai tevének kezdik csúfolni. Ez után soká sóvárog az állatkertbe. Látni akarja a tevét. De mikor végre sikerül szemügyre vennie sorsa osztályosát: megkönnyebbülten kacajra fakad. Nem a rútat látja benne, hanem a komikust.

Arról ábrándozik, hogy púpjából — angyalarca mellé — angyalszárnyak

fognak kinőni. Valósággal büszke a púpjaira. Ahol pedig az öntudatra ébredés kínjai jönnek: a leggyötrelmesebb kapaszkodók, ott az író gőzsiklóra ültet bennünket. Elég egy mondat: hipp-hopp, Életke: «régen tudta már mi az: púposnak lenni». Hogyan tudta meg s mit tudott meg, nem is fontos többé, hiszen paradicsomi tájra jutottunk, a nyomorék gyermekek otthonába, ahol a púpost nem is tartják nyomoréknak. Életke a szépség hercegnője itt, minden nyomorék pajtása szerelmes belé, sőt az egészséges főpénztáros úr maga is. A púpot szinte felejtí a lány, a tükörben csak angyali arca néz vissza rá.

Csak akkor szorul el érte újból a szívünk, mikor szép erős, fiatal lánnyá serdülten végre belezuhan a nyomorékok tündérbirodalmából az irgalmatlan életbe. Odahagyja kis pajtásait, főleg a szintén púpos szabóinas Gyurkát, aki titkon bokszolónak készül, hogy belejusson a mozivásznón a Világhíradóba és elvehesse Életkét. Gazdag, gyermektelen nagynéni fogadja magához, dús örökség fog rá szállani — s mintha ez csak fokozná jövődjö tragikumát. Mikor két pajtása meglátogatja, a fényes új környezetben, riadtan húzódnak el tőle s maguk közt álmélkodva állapítják meg, hogy *megnőtt a púpja*. Ha még hajdani csodáló is idegenkedve néznek rá, micsoda tekintetek korbácsolják majd holtra minden fölszigázott női becsvágját az éptestűek közt?

Ne tessék félni! Az író érzelmes jó szíve tüstént eligazít minden bajt. Jön ugyan egy váratlan csapás: Gyurka nem győz a boksz mérkőzésen. Életke tudniillik úgy fogja ezt föl, mint önrútsága bizonyítékát. Ha valóban szép volna, Gyurkában akkora hévvel kellene a szerelemnek lobognia, hogy *«nokautolta»* volna ellenfelét. De még el sem keseredhetett eléggé a kudarc miatt, máris rohan a főpénztáros, hogy szerelmi vallomásának rakétahajóján

kiragadja őt a felhők földi légköréből. Menyasszony lesz, sőt mikor Gyurka veresége véletlennek bizonyul, még azt az elégtételt is megadja neki a sors, hogy visszaküldheti a kitünő állású, egészséges völegény gyűrűjét s titkon Gyurkával jegyzi el magát.

S ezzel vége is a regénynek, amelyben e szerint mintha kissé műpúp volna a púp. Az egyetlen, amit a nyomorékok lelki mélyéből megtudunk, hogy diadalmaskodni akarnak az épeken. Egy novellának elegendő alap, de hogy regényt lehessen építeni rá, sok mással kellett volna kiszélesíteni s főleg: következetesen végigépíteni vagy legalább is komolyabb távlatból villantani elénk kis hőse fejlődését. Az előttünk álló helyzetképek, a *happy andes* részletbonyodalmak nem pótolják ezt. Bármennyire valószínűek ezek a részletek, maga a regény mégis költemény marad. Noha nincs különösebb súlya, mindenképen kellemes, fölényes, tetszetős: vérbeli Heltainunka.

Sok szépsége s finom írói leleménye elvitathatatlan. Jól tolmácsolja azt az életérzést, hogy minden lélek kiküzdheti magának a derűt, boldogságot: szépséget — még a legtorzabb test bilincsei közt is. «Életkének magának is harcolnia kellett szépségéért: azért szép, mert az akart és akar lenni», — mondja az író. Kár, hogy ép ezt a kemény, hősi akaratot nem tudja éreztetni a regény. Minden könnyű, édes itt. Az ábrázolás rutinja még némi kabarésablonra is árulkodik azokban a levelekben, amelyeket Gyurka és Életke vált. A mérkőzés előtt így ír a lány: «Sajnálom akire nagyokat fogsz sujtani, noha nem ismerem az illetőt. És sajnállak téged is mert ő is nagyokat fog sujtani rád és tisztelettel kérdezek, mi értelme van ennek?» Ez a komédia hangja, nem az életé. Nem azt hibáztatom a regényben, hogy túllép a realitás határain. Minden joga megvan erre. Az a baj, hogy reális akar

lenni s szándéktalanul különböző stílelemeket vegyít anélkül, hogy egygyé forrasztaná őket. Ihletének ez alkalommal nem volt elég magas hőoka.

Mellesleg, ami a fenti idézet központozását illeti, abban híven követtem az eredetét. Magam is örülnék neki, ha a kötőszó előtt gépiesen kötelező vesszőt ki lehetne irtani helyesírásunkból. Csak aztán értelmetlenné ne tegyük mondatunkat. Az Életkében egy helyen rökönyödve olvasom, hogy «egy hosszú, magas cingár, cvikkeres fiatalember ült a rácsos ablak mögött: a főpénztáros úr újját minduntalan megnyalazva». Az ördög találná el hirtelen, hogy itt a hosszú, bár magas, de mindazáltal cingár, cvikkeres fiatalember nem perverz gusztusból nyalazza a főpénztáros újját, hanem ő maga a főpénztáros és a saját újján gyakorolja ezt a pénzolvásoknál szokásos műveletet.

A regény becse tehát nem föladata vállalásában, hanem annak ügyes, érdekes elkerülésében van. Szándékának nemes szépsége így is érvényesül: apró konfliktusai tisztán érzékeltetik, mily határtalanul fontosabb a lélek, mint a test. Művészi fölénye át-átsiklik ugyan felületességbe, alakjai is gyorsan vázolt, könnyen módosítható figurák, mint Életke anyja, aki tehetetlen özvegyből egykettőre talpraesett korcsmárosnévá proteuszodik, — végeredményben azonban meg kell állapítanunk, hogy hibáival együtt is leköti figyelmünket s izléses ábrázolása folyton a költészet enyhe légkörében tart. Hangját Heltai régi műveiből ismerjük már: jóízűen mesél s ha néha pongyola is, mindig világos, ötletes, sokszor kisse gúnyos, vagy tartózkodóan érzelmes, olykor borús is, de van egy alapdallama: csupa gyöngéd jóság, józan bölcsesség s ennek az emléke tartósabb bennünk, mint mel. lékfogásai vagy akár mesteri futamai.

Juhász Géza.

R. Hiehens: Allah kertje. Regény. (A Szent István-Társulat kiadása.) Allah kertje a sivatag, a Szahara, amely térségeivel, végtelenségével, csöndjével és elhagyatottságával meghozza a zaklatott emberi lelkeknek a békét. A regény két meggyötört lelkű ember találkozása a sivataggal és egymással, hogy végül egymástól újból elszakadjanak, a sivatagnak azonban örök szerelmesei maradjanak. Az egyik Enfielden Domini, angol grófkisasszony, fáradtan, csüggedten érkezik a Szaharába. Hosszú éveken át kellett küzdenie atyjával, akit tragikus csalódások az emberekben Istenétől, vallásától fordítottak el és aki feldúlt, egyensúlyozatlan lelkének fölháborodásában leányától is el akarja venni a hitet. A leány nem engedi eltéríttetni magát attól, amit helyesnek tart, ami neki drága és szent, a folytonos küzdelemben azonban kimerül, elfárad. Partnere Androvcszky Borisz, akinek nem atyja, hanem ő maga szakított Istennel; megszökött a kolostorból, amelyben évek hosszú során át élt hívő életet. A Szahara magába fogadja őket és titkaikat, forró leheletével embereinek megnyugvást és megadást érlelő fatalista gondolatvilágával azonban csak a leányt tudja lelkileg teljesen helyreállítani, a szökött szerzetes kibékül Istenével, de megtörve, vergődve hagyja el a sivatagot. A két figura közül a szerzetes a sikerültebb és az érdekesebb, a leány kissé elvész abban a misztikus félhomályban, amely a sivatag fölött terjeng és amely kissé túlteng az egész regényben. Mind a kettőjükönél finomabb és érdekesebb a náluknál kisebb szerepet játszó mellékalak, az olasz gróf, aki kerteket ültet a sivatag földjén, az oázisok szélén. Nagyon szép és melegen átfűtött magának a sivatagnak és a sivatag életének leírása, ezeknek a részeknek minden során érzik, hogy az írónak hosszú időt kellett töltenie